

Verdwijnt het spreekwoord?

Doelgroep	voortgezet onderwijs, onderbouw
Vorbereidingstijd	10 min.
Lesduur	40 min.
Kerdoelen	5 (creatief taal gebruiken), 16 (taalverandering)
Taalperspectief (systemisch, individueel, sociaal cultureel, historisch)	systemisch (hoe zit taal in elkaar)
Lestype (klassikaal, groepjes, individueel)	klassikaal, individueel, duo's
Materiaal/benodigdheden	digibord, artikel, werkblad
Thematiek	taalbewustzijn, taalplezier, denken over taal
Competenties	taalgevoel, taalvaardigheid, creatief vermogen

Bronnen:

- 'Verdwijnt het spreekwoord?' (*Onze Taal*, 2026, nr. 3)

Achtergrond:

In dit artikel onderzoekt de auteur of het spreekwoord echt aan het verdwijnen is. Het antwoord is verrassender dan je denkt: jongeren van alle tijden kennen minder uitdrukkingen, omdat uitdrukkingenkennis groeit met levenservaring. Tegelijkertijd laat het artikel zien dat er juist ook volop nieuwe uitdrukkingen ontstaan, bijvoorbeeld online, via sociale media en in straattaal.

In deze les activeren leerlingen hun voorkennis over spreekwoorden via een lesopener, waarbij een aantal spreekwoorden op het bord wordt getoond en klassikaal besproken. Daarna gaan ze op zoek naar oude en nieuwe uitdrukkingen in twee fragmenten uit het artikel en gaan ze zelf creatief aan de slag met het maken van een moderne variant. Je kunt zelf bepalen of je opdracht 1 en 2 met je leerlingen doet of hier een keuze uit maakt. Opdracht 1 is een inhoudelijke opdracht en opdracht 2 is een creatieve opdracht.

Vorbereiding: Lees het artikel van tevoren door en print het werkblad om uit te delen. De quiz kan klassikaal op het digibord worden gedaan, dus zet deze alvast klaar.

Wat is een spreekwoord?

Vraag stellen: Weet iemand wat een spreekwoord is?

Een spreekwoord is een vaste uitdrukking met een figuurlijke betekenis – vaak een soort levenswijsheid. De woorden staan altijd in dezelfde volgorde en de betekenis is niet letterlijk. Bijvoorbeeld: “Na regen komt zonneschijn” betekent niet dat het weer opklaart, maar dat na een moeilijke tijd iets beters komt. De term *uitdrukkingen* is een overkoepelend begrip waaronder alle vaste verbindingen met een figuurlijke betekenis vallen, dus ook spreekwoorden.

Tip voor docenten: Het precieze onderscheid tussen spreekwoorden, gezegdes en uitdrukkingen hoeft niet uitgebreid aan bod te komen. Gebruik in de les gerust uitdrukkingen als overkoepelend begrip. Wil je meer weten over het verschil? Kijk dan op: <https://onzetaal.nl/schatkamer/lezen/uitdrukkingen/spreekwoord-gezegde-zegswijze-uitdrukking>

Lesopener – Spreekwoorden op het bord (klassikaal)

Toon de spreekwoorden hieronder één voor één op het digibord. Vraag steeds: Wat zou dit betekenen? Laat leerlingen raden en redeneren voordat je de betekenis geeft. Je hoeft niet alle vier de spreekwoorden te behandelen.

Spreekwoorden kunnen op verschillende manieren worden uitgelegd. Als een leerling een andere maar logische uitleg heeft van het spreekwoord, is dat vooral leuk!

Dit zijn de vier spreekwoorden in de PowerPoint:

- **Het gras is altijd groener aan de overkant**
Je denkt altijd dat anderen het beter hebben dan jij.
- **Wie zijn billen brandt, moet op de blaren zitten**
Als je iets doet wat niet mag, moet je de gevolgen daarvan accepteren.
- **De appel valt niet ver van de boom**
Kinderen lijken vaak op hun ouders.
- **Zoals de waard is, vertrouwt hij zijn gasten**
Hoe je over anderen denkt, wordt bepaald door hoe je zelf bent. Als jij zelf niet te vertrouwen bent, denk je dat anderen dat ook niet zijn.

Introductie artikel

Vorbereiding docent

Na de lesopener introduceer je de kern van het artikel via een korte PowerPoint. De dia's zelf bevatten alleen kernwoorden en -zinnen. In de notities onder de slides van de PowerPoint vind je de volledige tekst om aan de leerlingen te vertellen.

Slide 1 – De aanleiding

Op de slide: “Het spreekwoord is aan het verdwijnen! De jongeren van tegenwoordig kennen geen uitdrukkingen meer.”

Vertel en vraag aan de klas:

- Kennen jullie spreekwoorden? Welke bijvoorbeeld?
- Heeft iemand weleens tegen jou gezegd: kén je dat spreekwoord niet eens?
- Ken je mensen die heel vaak spreekwoorden gebruiken?

Daar gaat het artikel dat we vandaag gebruiken over. De schrijver duikt in de wereld van spreekwoorden en onderzoekt of spreekwoorden echt verdwijnen.

Slide 2 – Wat zegt de wetenschap?

Op de slide: “Jongeren kennen altijd al minder spreekwoorden – dat is van alle tijden.”

Vertel: Onderzoekers hebben aangetoond dat je uitdrukkingenkennis groeit naarmate je ouder wordt. Hoe meer mensen je ontmoet, hoe meer taal je oppikt. Jongeren van nu kennen er dus niet minder dan vroeger, maar in het algemeen kennen jonge mensen nu eenmaal minder uitdrukkingen dan oudere mensen. Vragen aan de klas:

- Denk je bij jezelf: ha, gelukkig – dan ken ik straks vanzelf een heleboel spreekwoorden? Of denk je juist: ik denk niet dat ik ooit spreekwoorden ga gebruiken.

Slide 3 – Nieuwe spreekwoorden

Op de slide: “Er komen ook nieuwe spreekwoorden bij.”

Vertel: Er komen juist ook nieuwe spreekwoorden bij, vaak via sociale media en TikTok. Soms zijn het variaties op oude spreekwoorden, soms zijn ze helemaal nieuw. Zo heeft iemand op TikTok de uitdrukking ‘koemelk in een havercappu gooien’ bedacht als nieuwe variant van ‘roet in het eten gooien’. Of ‘iets is jouw Roman Empire’, dus iets waar je steeds maar weer aan terugdenkt, zoals mannen altijd aan het Romeinse Rijk zouden denken.

- Wat zou jij gebruiken: *roet in het eten* of *koemelk in een havercappu*?
- Denk je dat ‘koemelk in een havercappu’ ooit in het woordenboek terecht zal komen als vast spreekwoord?

Slide 4 – De centrale vraag

Op de slide: “Verdwijnen spreekwoorden, of veranderen ze alleen van vorm?”

Vertel: Verdwijnen spreekwoorden ook, of veranderen ze alleen van vorm? Laat de leerlingen hun hand opsteken welk antwoord volgens hen goed is.

Dit is de vraag die we vandaag in deze les stellen. Zo meteen lezen jullie een stukje uit het artikel en gaan jullie daar zelf mee aan de slag.

Opdracht I: Artikel lezen en analyseren

Laat de leerlingen de fragmenten lezen en alle spreekwoorden en uitdrukkingen onderstrepen die ze tegenkomen. Vraag hen daarna per gevonden spreekwoord aan te geven:

- Is dit een klassiek of een moderne variant?
- Als het een moderne variant is: wat is het origineel?

Optioneel: wat zijn de betekenissen van deze spreekwoorden?

Verwerkingsvraag: Leerlingen kiezen de moderne variant die ze hebben gevonden en beantwoorden op het werkblad: Wat is veranderd ten opzichte van het origineel?

Antwoord: De vorm verandert (nieuwe woorden of situaties), de betekenis blijft vaak deels hetzelfde en het gebruik wordt moderner en informeler.

Antwoorden fragment I:

Uitdrukking	Klassiek/modern	Betekenis
Engels wat de klok slaat	Klassiek	Waar het om gaat/het enige dat je hoort of ziet
De klok horen luiden maar niet weten waar de klepel hangt	Klassiek	Ergens half van op de hoogte zijn, maar het fijne er niet van weten
Geen chocola van gegeten	Klassiek Verhaspeling: ‘ergens geen chocola van kunnen maken’ en ‘ergens geen kaas van hebben gegeten’	Niets van begrijpen
Mij niet bellen	Modern	Aangeven dat je ergens niet bij betrokken wil worden
Verdwijnen als sneeuw voor de zon	Klassiek	Helemaal verdwijnen
Een storm in een glas water	Klassiek	Veel ophef over iets kleins

Antwoorden fragment 2:

Uitdrukking	Klassiek/modern	Betekenis/gebaseerd op:
Een goed begin is het halve werk	Klassiek	Een goede voorbereiding/start maakt de rest makkelijker
Een goed prompt is het halve werk	Modern	Gebaseerd op: een goed begin is het halve werk
De affoe in mijn glas die de barfie veroorzaakte	Modern	Gebaseerd op: de druppel die de emmer doet overlopen
De druppel die de emmer doet overlopen	Klassiek	Een kleine, laatste gebeurtenis zorgt voor een grote uitbarsting of definitieve beslissing, nadat er al een lange tijd van irritaties of problemen is geweest
Roet in het eten gooien	Klassiek	Iets leuks bederven/een goed plan verpesten
Koemelk in een havercappu	Modern	Gebaseerd op: roet in het eten gooien

Opdracht 2: Maak je eigen 2.0-versie van een spreekwoord!

Nu gaan de leerlingen zelf aan de slag. Op het werkblad staan vier herkenbare situaties met een bijpassend spreekwoord. Leerlingen kiezen er één en maken daar een 2.0-versie van. Willen ze liever zelf een uitdrukking kiezen? Dat mag ook (ze kunnen op onze website zoeken: <https://onzetaal.nl/schatkamer/lezen/uitdrukkingen>). Op het werkblad schrijven ze op:

- Het originele spreekwoord
- De betekenis
- Hun 2.0-versie
- Wat ze hebben veranderd en waarom

Zijn leerlingen blij met het resultaat? Dien dan het spreekwoord in op de website www.nieuwespreekwoorden.nl en wie weet komt het ooit in het nieuw spreekwoordenboek terecht!

Optioneel: laat leerlingen hun spreekwoord opschrijven op het tegeltje (pagina 3 van het werkblad) en hang de tegeltjes op in de klas.